



I.O. ІЗАРОВА,
кандидат юридичних наук, доцент
(КНЕУ імені Вадима Гетьмана)

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ НОВОВІЯВЛЕНИХ ОБСТАВИН У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Ключеві слова: нововиявлені обставини, провадження за нововиявленими обставинами, цивільне судочинство.

Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами є одним із особливих у цивільному судочинстві, в процесі якого відбувається перегляд рішень та ухвал суду на підставі нових, виявлених вже після ухвалення рішення суду у справі обставин. Це провадження має величезне значення для встановлення істини у спорі й справедливого і неупередженого розгляду та вирішення справи, оскільки не всі обставини справи можуть бути відомі його учасникам на момент судового провадження. Безумовно, об'єктивна оцінка обставин, що є доказами у справі, має принципове значення, бо встановлення обставин справи, що не були відомі та не могли бути відомими її учасникам під час її розгляду, може істотно вплинути на рішення суду. Внаслідок цього законом передбачено процесуальний порядок, в якому учасники провадження мають право звернутися до суду із вимогою про перегляд рішення суду, що вступило в законну силу. Але чинний Цивільний процесуальний кодекс України не містить детального визначення обставин, що є нововиявленими у справі, внаслідок чого судова практика в таких справах є неоднозначною [3]. Враховуючи це, правове явище, яке отримало назву «нововиявлені обставини», вимагає детального аналізу та вдосконалення.

Наше дослідження ґрунтується на роботах вітчизняних та зарубіжних фахівців, зокрема, М.Й. Штефана, С.Я. Фурси, С.С. Бичкової, В.В. Комарова, В.І. Тертишнікова та ін., які стали його підґрунтям. Нововиявлені обставини стали предметом дослідження багатьох науковців, зокрема, у кримінальному процесі, але деякі питання нововиявлених обставин у сфері цивільного процесу залишились дискусійними.

Нашою основною метою є визначення особливих характерних ознак обставин, які є нововиявленими в справі, а також визначення їх для можливого закріплення у чинному законодавстві.

Характеризуючи провадження в зв'язку із нововиявленими обставинами, передусім хочеться зазначити наступне. Цивільне судочинство містить декілька проваджень, основною метою яких є перегляд винесених судових рішень з метою встановлення законності та справедливості у справі, але вони відрізняються за своєю суттю, що тягне за собою відмінності у процесуальному порядку. Проте всі вони істотно відрізняються одне від одного. Як зазначають науковці, мета і зміст апеляційного провадження відрізняється від мети і змісту провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами, оскільки у першому випадку йдеться про перевірку

законності та обґрунтованості рішення суду першої інстанції, тобто про встановлення наявності судових помилок, а отже, про якість роботи суду першої інстанції; а в другому не передбачається перевірки якості судового рішення, а необхідність такого перегляду зумовлюється наявністю обставин, які суд не міг врахувати під час ухвалення рішення [4].

У провадженні в зв'язку із нововиявленими обставинами суд перевіряє вже винесене судове рішення не з огляду на вимоги законності та обґрунтованості, відповідності висновків суду дослідженим матеріалам справи і додатково наданим доказам, а в зв'язку із появою нововиявлених обставин [1, 397–398].

На нашу думку, метою апеляційного і касаційного проваджень, як і провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами, є перегляд ухвалених судових рішень у справі, але зміст цих проваджень різний. Метою всіх судових вказаних проваджень є основний результат, якого прагнуть досягти учасники процесу – винесення справедливого і законного рішення суду. Але підстави та порядок цих проваджень істотно відрізняються: у апеляційному та касаційному провадженнях підставами перегляду є порушення норм матеріального та процесуального права при винесенні рішення, що обумовлює відповідний перегляд справи з вимогою встановлення можливих порушень, тоді як підставою для відкриття провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами є виявлення нових обставин у справі, які відповідно впливають на його зміст – перегляд справи на предмет відповідності винесеного судом рішення цим новим обставинам справи.

Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами відрізняється від інших проваджень, зокрема, від апеляційного та касаційного, наступними ознаками: по-перше, підставою для такого перегляду є не порушення судами норм матеріального або процесуального закону, а виявлені нові, не досліджені судом, обставини справи;

по-друге, істотний вплив цих обставин на суть справи та винесене рішення, що може потягнути за собою скасування даного рішення та винесення іншого рішення.

Основною метою провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами є перегляд та ухвалення судового рішення на підставі нововиявлених обставин, які істотно впливають на цивільну справу. Отже, нововиявлені обставини і їх істотний вплив на суть справи є єдиною і достатньою підставою відкриття відповідного провадження.

Ще однією визначальною ознакою провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами є об'єкт такого перегляду – ним можуть бути судові рішення, які були винесені після розгляду судової справи і набрали законної сили, тобто або після апеляційного перегляду, або після спливу строку апеляційного оскарження. Відповідно до ч. 1 ст. 361 ЦПК України можуть бути переглянуті у зв'язку з нововиявленими обставинами: рішення суду або його ухвала, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили; судовий наказ. Це пов'язано із сутністю провадження – нововиявлені обставини справи впродовж судового провадження у першій та другій інстанції можуть бути прийняті судом і враховані при встановленні істини і винесенні рішення. Після вступу рішення в законну силу такі обставини розглядаються тільки в порядку провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами.

Обставини, з'ясування яких може потягнути за собою перегляд судового рішення, є особливими і відрізняються від усіх інших істотними ознаками. Чинне законодавство визначає перелік обставин, що можуть бути визнані судом нововиявленими, але деякі із них визначені поширювально. У ч. 2 ст. 361 ЦПК України чітко визначено такі підстави для перегляду рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами, як встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання свідка, за-

відомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необгрунтованого рішення; скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи ухвали, що підлягають перегляду; встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правого акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане. Однак *істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи як підстава для перегляду рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами* вимагає більш детального наукового аналізу.

Нововиявлені обставини можна поділити на дві великі групи за критерієм визначеності в законі: до першої групи віднесемо обставини, що визначені у судовому рішенні, в тому числі скасування судового рішення, яке підтверджує або спростовує юридичні факти, що мають істотне значення для вирішення справи або встановлені КС України; до другої – обставини, які можуть бути визнані нововиявленими за вимогою заявника.

Саме істотність для справи є однією із визначальних ознак обставин, що можуть бути визнані нововиявленими у справі. Науковці визначають істотними для справи обставини такі, при дослідженні яких суд міг винести повністю або в частині протилежне рішення [1, 398]. Інші зазначають, що істотне значення для справи мають ті факти, які ставлять під сумнів або спростовують висновки суду [2, 438–439].

Обставини, на які посилаються як на нововиявлені у справі, можуть стати підставою для відкриття відповідного провадження тільки в тому разі, коли вони не були і не могли бути відомі особі, яка про них заявила. При цьому постає питання про можливість посилання на загальновідомі факти як на нововиявлені обставини.

Такі посилання уявляються неможливими, про що правильно вказують деякі науковці [2, 438].

Але поряд із цим, слід зазначити про ті вимоги, які унеможливають визнання обставин нововиявленими. Не можуть бути визнані нововиявленими обставини, що виникли чи змінилися вже після постановлення рішення, ухвали чи судового наказу; обставини, на які сторона посилалася під час надання пояснень у справі.

Законом не встановлено вичерпного переліку таких обставин, що можуть належати до нововиявлених або їх істотності для справи з урахувань вимог розумності та доцільності. Слід враховувати те, що життєві обставини є різноманітними за своєю суттю і визначити вичерпний перелік обставин, які можуть бути нововиявленими в справі не уявляється можливим, внаслідок цього наукова доктрина вміщує їх визначальні ознаки, за умови наявності яких обставини можуть бути визнані судом нововиявленими, доповнення до якої ми пропонуємо.

Нововиявленими можуть бути обставини, що обгрунтовують вимоги або заперечення сторін чи мають інше істотне значення для правильного вирішення справи, які існували на час постановлення рішення, ухвали чи судового наказу, але про них не знали і не могли знати заявник і суд (наприклад, виявлення факту, що сторона була недієздатною, угода чи актовий запис недійсні, що є або скасований заповіт, наявність даних про недійсність розірваного судом шлюбу, вказівки Конституційного Суду України про преюдиціальність його рішення при розгляді судами загальною юрисдикції позовів, пов'язаних із правовідносинами, що виникли внаслідок дії неконституційного акта тощо).

Для визначення нововиявлених обставин слід з'ясувати його визначальні ознаки, зокрема, за наступними критеріями. За часовим фактором нововиявлені обставини – це такі, що на момент розгляду справи існували, на відміну від нових обставин, які

не існували на момент розгляду справи. За зв'язком із предметом доказування нововиявлені обставини відрізняються тим, що повинні були входити до такого предмета. Нові обставини, на відміну від останніх, не входять до предмета доказування, оскільки не існували і не могли бути прихованими для суду та учасників процесу, тому що не існували. Істотний вплив на винесене судове рішення, який пов'язаний із нововиявленими обставинами, це зміна або відміна ухваленого раніше рішення як наслідок провадження, тобто при перегляді судового рішення суд фактично здійснює правосуддя з такими ж самими позовними вимогами; поява нових обставин, навпаки, привносить нові підстави, що тягнуть появу нового позову.

Судова практика свідчить, що неординарними є випадки, коли при розгляді заяви про перегляд рішення суду у зв'язку з нововиявленими обставинами заявник посилається на процесуальні недоліки, допущені під час розгляду цивільної справи, а суд визнає цю обставину нововиявленою, зокрема, неналежне виконання судом обов'язків щодо встановлення складу учасників судового розгляду, належного відповідача, вивчення обставин справи тощо [4]. Безумовно, такі обставини не можуть вважатися нововиявленими і не є підставою для відповідного перегляду судового рішення, оскільки порушення процесуального законодавства не є підставою для перегляду рішення суду у зв'язку із нововиявленими обставинами. Не можуть бути визнані нововиявленими такі обставини як неналежне повідомлення учасників судового розгляду, що перешкодило їм взяти участь у судовому засіданні; неналежне дослідження обставин справи; неналежне сприяння всебічному і повному з'ясуванню обставин справи тощо. В таких випадках рішення суду може бути переглянуте у порядку апеляційного або касаційного провадження.

Основою вимогою, якою сторони повинні обґрунтовувати значення обставин

як нововиявлених у справі, це те, що вони обов'язково повинні вплинути на вирішення справи по суті, а саме: як наслідок перегляду рішення, ухвали чи судового наказу буде винесено принципово інше нове рішення, ухвала чи судовий наказ. Але як визначити істотність впливу нововиявленої обставини на судове рішення?

Помилкове тлумачення деякими суддями положень п. 1 ч. 2 ст. 361 ЦПК України щодо істотності для справи обставин, які розглядаються як нововиявлені, є проблемою, оскільки у судах не склалася однакова практика вирішення питання про важливість нововиявленої обставини, яку, з одного боку, суд визнає неістотною, тобто не здатною суттєво вплинути на вирішення справи, а з іншого – приймає до розгляду заяву та переглядає у зв'язку з нововиявленими обставинами рішення, ухвалене на основі достатнього обсягу доказів, тоді як заява про такий перегляд не містить належного мотивування [4]. На нашу думку, для визначення, чи є така нововиявлена обставина такою, що істотно впливає на судове рішення, суду необхідно вивчити матеріали справи, рішення в якій просить переглянути заявник, зокрема, визначити, на підставі яких доказів таке рішення було ухвалене. З урахуванням цього суд може зробити висновок про те, чи підлягає відповідне рішення перегляду. Так, підставою до перегляду рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть бути обставини, що істотно впливають на вирішення справи, і не вважаються істотними обставинами необґрунтовані твердження заявника, незначні уточнення обставин справи тощо. Детальніше істотність впливу нововиявлених обставин на судове рішення можна визначити за такими ознаками:

- нововиявлена обставина може спростувати факти, прийняті судом до уваги та використані як підстава або мотиви винесення судового рішення;
- нововиявлена обставина може стати додатковим підтвердженням

або достеменно доводить факти, не прийняті судом до уваги при винесенні судового рішення;

- нововиявлена обставина може визначити нові обставини справи, щодо яких істина встановлена не була і які не знайшли свого вирішення в судовому рішенні, але є такими, що визначені вимогами позивача.

Таким чином, можна з'ясувати, чи дійсно вплив нововиявленої обставини на ухвалене судове рішення є істотним і чи підлягає перегляду таке рішення в порядку провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами.

Враховуючи вищевказане, пропонуємо визначити нововиявлені обставини як такі *юридичні факти, які існували на момент розгляду цивільної справи, але не були і не*

могли бути відомими заявникові і істотно впливають на суть справи, спростовуючи або доводячи факти, які стали підставою або мотивом винесення судового рішення.

Питання, пов'язані із удосконаленням судового процесуального захисту, завжди будуть становити об'єкт прискіпливої уваги науковців, оскільки забезпечення ефективного захисту прав, законних інтересів та свобод учасників правовідносин є запорукою існування стабільної та надійної правової системи. Подальше дослідження шляхів удосконалення цивільного судочинства, зокрема, провадження у зв'язку із нововиявленими обставинами, уявляється доцільним з огляду на виключну важливість для забезпечення справедливого та неупередженого розгляду й вирішення справ судом і неоднозначності судової практики в таких справах.

Список літератури:

1. Гражданский процесс: учебник / [под ред. М.А. Видука]. – М.: Юрист, 2004. – 459 с.
2. Гражданское процессуальное право: учебник / С.А. Алехина, В.В. Блажеев [и др.]; под ред. М.С. Шакарян. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 584 с.
3. Узагальнення практики перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами в порядку цивільного судочинства, підготовлене суддею Верховного Суду України М.П. Пшонкою та головним консультантом управління вивчення та узагальнення судової практики Верховного Суду України О.Є. Бурлай [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/uzagalnennja-praktiki-peregljadu-sudovih-rishen-u-zvjazku-z-doc28828.html>
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40. – Ст. 492.

РЕЗЮМЕ

Стаття посвячена аналізу внонь откритившихся обстоятельств как основания для производства в связи с внонь откритившимися обстоятельствами и для обеспечения прав на защиту.

SUMMARY

The article analyzes the newly discovered circumstances, as a base for production because of the newly identified circumstances and to ensure the rights of defense.

Рекомендовано кафедрою цивільного, господарського права та процесу

Подано 13.09.2011.